

წმინდა საყდრის უნიატური პოლიტიკა და
რუსეთის დიპლომატიური მისია ვატიკანში
(1878-1903)

THE UNIATE POLICY OF THE HOLY SEE AND RUSSIAN
DIPLOMATIC MISSION IN THE VATICAN (1878-1903)

ლეილა (ია) ხუბაშვილი
Leila (Ia) Khubashvili)

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ლეო XIII, უნიატური, ეკლესია, ცარიზმი, პაპი,
ენციკლიკა, დიპლომატია, რუსეთი

Keywords: Leo XIII, Uniate, church, Tsarism, Pope, encyclical,
diplomacy, Russia

ვატიკან-რუსეთის დიპლომატიური ურთიერთობების ისტორია XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში გამოირჩევა პრობლემათა მთელი რიგით, როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკაში. მათი გადაწყვეტა შესაძლებელი იყო მხოლოდ ორივე მხარისმიერძირითადი პრინციპების გადახედვით. პაპობა, რომელმაც სახელმწიფოებრიობა 1870 წელს დაკარგა, თავის უმნიშვნელოვანეს ამოცანას ხედავდა „რომის საკითხის“ გადაწყვეტასა და დაკარგული ტერიტორიების დაბრუნებაში. ვატიკანის საგარეო პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა რუსეთთან ურთიერთობის საკითხსაც. 1054 წლის დიდი სქიზმის შემდეგ რომის პონტიფეებს თავის მსოფლიო მისიას ქრისტიანული ეკლესიების გაერთიანებაში ხედავდნენ. ამ მისიის შესრულებაში აღმოსავლეთ ევროპას, პირველ რიგში, რუსეთის მართლმადიდებლურ ეკლესიას, უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეკავა. ამიტომაც იყო, რომ უნიატური ეკლესიის შექმნის საკითხი ვატიკანის საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ ვექტორს წარმოადგენდა და რომის პონტიფეებს მის გადაჭრას სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა გზებით ცდილობდნენ.

წარმოდგენილ ნაშრომში შევეცადე, გამეანალიზებინა ვატიკანისა და რუსეთის დიპლომატიური ურთიერთობები 1878-1903 წლებში. მუშაობის პროცესში დიდი დახმარება გამიწია ე.ა. ადამოვის წიგნმა „Дипломатия Ватикана в начальную эпоху империализма“, რომელშიც ნაწილობრივ არის გამოქვეყნებული ვატიკანში მყოფი რუსი დიპლომატების ანგარიშები, მათ შორის ა.პ. იზვოლსკის. მნიშვნელოვნად ინფორმაციული იყო ბერლინის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის ე. ვინტერის მონოგრაფიები გერმანულ და რუსულ ენებზე: Winter E. Russland und das Papsstum. Berlin. Bände, Berlin: Akademie-Verlag 1960-1961, Winter E. 1950 Russland und die slawischen Volker in der Diplomatie des Vatikans 1878-1903. Berlin: Akademie-Verlag. თავის გამოკვლევაში „Политика Ватикана в отношении СССР (1917-1968)“, რომელიც ძირითადად ევროპის ქვეყნების არქივებში მოპოვებული წყაროების საფუძველზეა დაწერილი, ედუარდ ვინტერი ამტკიცებს, რომ XX საუკუნეში ვატიკანის მთავარ პოლიტიკურ ორიენტირებად რჩებოდა: ანტიკომუნიზმი, ანტისოვიეტიზმი და უნია (ნებისმიერი ფორმით კათოლიკური და მართლმადიდებლური ეკლესიების გაერთიანება), რასაც სავსებით ვეთანხმები. სხვა ავტორების მო-

ნოგრაფიებზე მუშაობამ ეს მოსაზრება კიდევ უფრო გამიმყარა. ვატიკან-რუსეთის ურთიერთობები არასოდეს ყოფილა უღრუბლო. რუსეთის ხელისუფლების პოლიტიკა ბერძნულ-კათოლიკურ (უნიატურ) ეკლესიაზე მართლმადიდებლური ეკლესიის ტრადიციული დამოკიდებულებით ჩამოყალიბდა. 1596 წელს, პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, მართლმადიდებლური მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი კათოლიკეებს შეუერთდა, ამიტომაც მათი დაბრუნება მართლმადიდებლობის წიაღში კანონიერად ჩანდა. 1839- 1875 წლებში უნიატური მოსახლეობა ფორმალურად გადავიდა მართლმადიდებლობაზე, რამაც საბოლოოდ გააუარესა სიტუაცია. რუსეთის იმპერიის კანონმდებლობაში ნათლად იყო გამოკვეთილი მართლმადიდებლობის პრიორიტეტი სხვა კონფესიებზე და მისი ინტერესების დაცვა სახელმწიფო დონეზე იყო აყვანილი, რაც მნიშვნელოვნად ართულებდა ვატიკან-რუსეთის ურთიერთობებს. რუსეთის ხელისუფლება რომაულ-კათოლიკურ სამღვდელოებას იღებდა ისე, როგორც სახელმწიფო სამსახურში მყოფ ჩინოვნიკებს, რასაც ისინი აპროტესტებდნენ. ამიტომაც პაპობამ საჭიროდ ჩათვალა მხარდაჭერა აღმოეჩინა ტრადიციული კათოლიკური მოსახლეობისათვის, თუნდაც საგარეო პოლიტიკური ინტერესების საზიანოდ.

მაგრამ მარტივი არც დიპლომატიური ურთიერთობები აღმოჩნდა. ამისთვის რამდენიმე მიზეზი არსებობდა: რუსული მხარე ჯერ კიდევ იმპერატრიცა ეკატერინა მეორის დროიდან ცდილობდა შეეზღუდა რომის კურიის ჩარევა რუსეთის საშინაო პოლიტიკაში. ამასთანავე, მას ეშინოდა „პოლონური ელემენტის“ ისედაც ძლიერი გავლენის რომაულ-კათოლიკურ სამღვდელოებაზე. ამის გამო წმინდა საყდარს უარი ეთქვა როგორც დიპლომატიური ურთიერთობების სრულ აღდგენაზე, ისე კონკორდატულ ურთიერთობებზე, მიუხედავად იმისა, რომ მოლაპარაკებები ორივე საკითხზე არაერთხელ განახლებულა. რუსმა არისტოკრატიამ რევოლუციის შიშით მხარი დაუჭირა ვატიკანის იდეას, შექმნილიყო „რუსული კათოლიკური ეკლესია“. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პირველი მსოფლიო ომის ბოლომდე რომის ეკლესიას ცარიზმთან ნორმალური ურთიერთობები ჰქონდა, რაშიც დიდი როლი შეასრულა პაპმა ლეო XIII-მ (1878-1903), რომლის პონტიფიკატი იწყება ახალი პერიოდი რომის ეკლესიის ისტორიაში.

ლეო XIII თითქმის 25 წლის განმავლობაში ეწეოდა რთულ პოლიტიკურ თამაშს, რათა აეღორძინებინა „საღვთო კავშირი“, რომლისიდეურიმეთაურიპაპიიქნებოდა.ამკავშირშიმნიშვნელოვანი ადგილიუნდაჰქონოდარუსეთს.რომანოვებშიპაპიხედავდასაიმედო დასაყრდენს ევროპაში რევოლუციასთან ბრძოლაში და ამიტომაც ცდილობდა მეგობრული ურთიერთობების დამყარებას მათთან. პაპი რუსეთის იმპერატორს სთავაზობდა დიპლომატიური ურთიერთობის განახლებას, რომელიც 1867 წელს შეწყდა და კათოლიკური ეკლესიის მხარდაჭერას პოლონეთსა და ბალკანეთში. და, რაც მთავარია, გამოცდილ დიპლომატ პაპს არც მთავარი მიზანი – უნიატური ეკლესიის შექმნა ავიწყდებოდა. ლეო XIII თავისი დაუღალავი დიპლომატიური საქმიანობის შედეგად იმედოვნებდა, რომ მართლმადიდებელი და კათოლიკური ეკლესიების გაერთიანებით პროტესტანტებსაც დააბრუნებდა კათოლიკობის წიაღში. ამ მიზნით პაპი რუსი დიპლომატების მეშვეობით აქტიურ მოლაპარაკებებს აწარმოებდა რუსეთის სამ მონარქთან: ალექსანდრე მეორესთან, ალექსანდრე მესამესთან და ნიკოლავი მეორესთან. 1884 წლის მარტში ლეო XIII-მ წერილი გაუგზავნა პოლონელ ეპისკოპოსებს და მოუწოდა მათ რუსეთის, გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის ხელისუფლებასთან თანამშრომლობისაკენ. პაპი განსაკუთრებით გულმხურვალედ მოუწოდებდა რუსეთის კათოლიკეებს ადგილობრივი ხელისუფლებისადმი მორჩილებისკენ. პაპის ენციკლიკასა და დიპლომატიას სანქტ-პეტერბურგში კმაყოფილებით შეხვდნენ. ხანგრძლივი მოლაპარაკებების შემდეგ, 1894 წელს წმინდა საყდარში აღდგენილ იქნა რუსეთის დიპლომატიური მისია, რომელმაც 23 წელი, 1917 წლამდე იარსება (1990 წლამდე რუსეთს ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობები ვატიკანთან აღარ ჰქონია). პ. ა. იზვოლსკი დაინიშნა ვატიკანში მინისტრ-რეზიდენტად. თითქმის ოცდაათწლიანი პაუზის შემდეგ ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობების აღდგენის სანაცვლოდ პონტიფექსი იმედოვნებდა, რომ მიიღებდა მეფის თანხმობას სანქტ-პეტერბურგში ნუნციატურის გახსნაზე, მაგრამ ალექსანდრე III-ის გარდაცვალებამ ჩაშალა პაპის გეგმები. ცარიზმთან ურთიერთობების დალაგებას ცდილობდა ლეო XIII-ის მემკვიდრე ბენედიქტუს XV, მაგრამ მის დიპლომატიას მნიშვნელოვანი შედეგები არ მოჰყოლია.

ამგვარად, ლეო XIII-მ, მიუხედავად აქტიური დიპლომატიისა, ვერ შეძლო სლავური სამყაროსა და კათოლიკობის დაკავშირება, ვერც რუსეთი გახადა წმინდა საყდრის თანასწორუფლებიანი მოკავშირე და ვერც ნუნციატურა გახსნა პეტერბურგში, უნიატური ეკლესიის შექმნის საკითხი კი დღემდე აქტუალობას არ კარგავს ვატიკანის საგარეო პოლიტიკაში.

ლიტერატურა:

- Adamov, Ye.** (1931). *Diplomatiya Vatikana v nachal'nyuyu epokhu imperializma.* M.-L: Sotsekgiz. [Адамов, Е. Дипломатия Ватикана в начальную эпоху империализма. М.-Л: Соцэкгиз].
- Andriyanova, O.** *Otnosheniya Rossii i Vatikana v kontse XIX - nachale XX vv.* Dissertatsiya. Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy universitet [Андрьянова, О. Отношения России и Ватикана в конце XIX - начале XX вв. Диссертация. Санкт-Петербургский государственный университет].
- Breza, T.** (1960). *Bronzovyye vrata. Rimskiy dnevnik.* Moskva: "Labirint". [Бреза, Т. Бронзовые врата. Римский дневник. Москва: "Лабиринт"].
- Daim, W.** (1967). *Der Vatikan und der Osten.* Wien: Europa Verlag.
- Falkoni, C.** (1979). *I papi del ventesimo secolo.* Feltrinelli in Milano.
- Gergey, Ye.** (1996). *Istoriya Papstva.* Moskva: „Respublika.“ [Гергей, Е. История Папства. Москва: „Республика“].
- Grigulevich, I.** (1978). *Papstvo. Vek XX.* Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy literatury. [Григулевич, И. Папство. Век XX. Москва: Издательство политической литературы].
- Lozinskiy, S.** (1986). *Istoriya papstva.* Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy literatury. [Лозинский, С. История папства. Москва: Издательство политической литературы].
- Serova, O.** (2009). *Papa Lev XIII v otsenke rossiyskikh diplomatov. Voprosy istorii.* 12. [Серова, О. Папа Лев XIII в оценке российских дипломатов. Вопросы истории. 12].
- Sheyman, M.** (1958) *Vatikan i Rossiya v period mezhdu fevralem i oktyabrem 1917 g.* Moskva: „Progress“ [Шейман, М. Ватикан и Россия в период между Февралем и Октябрем 1917 г. Москва: „Прогресс“].
- Vinter, E.** (1964). *Papstvo i tsarizm.* Moskva: „Progress“. [Винтер, Э. Папство и царизм. Москва: „Прогресс“].

- Vinter, E.** (1977). *Politika Vatikana v otnoshenii SSSR (1917-1968)*. Moskva: „Progress“. [Винтер, Э. Политика Ватикана в отношении СССР (1917-1968). Москва: „Прогресс“].
- Winter, E.** (1950) *Russland und die slawischen Volker in der Diplomatie des Vatikans 1878-1903*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Winter, E.** (1960-1961). *Russland und das Papsstum*. Berlin. 2 Bände. Berlin: Akademie-Verlag.
- Zonova, T.** (2000). *Diplomatiya Vatikana v kontekste evolyutsii yevropeyskoy politicheskoy sistemy*. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy literatury. [Зонова, Т. Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы. Москва: Издательство политической литературы].

The history of the Vatican-Russian diplomatic relations, in the late nineteenth and early twentieth centuries, is marked by many issues in both domestic and foreign policy. They could be solved only by reconsidering the basic principles by both parties. It had been the most important goal for the papacy, which lost its statehood in 1870, to resolve the “Roman Issue” and return the lost territories. The relations with Russia also played an important role in the Vatican’s foreign policy. After the Great Schism of 1054, the Roman pontiffs saw their world mission in the unification of Christian churches. Eastern Europe, primarily the Russian Orthodox Church, played a key role in carrying out this mission. That was one of the main vectors of the Vatican’s foreign policy to create the Uniate church and the pontiffs of Rome tried to resolve it at different times, in different ways.

In this article, I have tried to analyze the diplomatic relations between the Vatican and Russia in 1878-1903. The book by E. A. Adamov, “Diplomacy of the Vatican in the Age of Imperialism” helped me to do more complex research on the topic. The book covers the reports of Russian diplomats in the Vatican, including the reports of A.P. Izvolski. Academician E. Winter’s (Berlin Academy of Sciences) monographs in German and Russian languages were significantly informative (Winter E. *Russland und das Papsstum*. Berlin. Bände, Berlin: Akademie-Verlag 1960-1961, Winter E. 1950 *Russland und die slawischen Volker in der Diplomatie des Vatikans 1878-1903*. Berlin: Akademie-Verlag). In his study “Policy of Vatican in relation to

the USSR in 1917-1968,” which is based on resources of archives of European countries, Edward Winter argues that anti-communism, anti-Sovietism and unification of Catholic and Orthodox Churches remained the main political orientation of the Vatican in the twentieth century, which I completely agree with. In the process of working on monographs by other authors, I further strengthened my point of view.

Vatican-Russian relations have always been problematic. The Russian policy towards the Greek-Catholic (Uniate) Church was based on the traditional attitude of the Orthodox Church. Due to the political situation in 1596, a significant part of the Orthodox population united with the Catholics, so their return to the roots of Orthodoxy seemed to be legal. Between 1839 and 1875, the Uniate population formally converted to Orthodoxy, which made the situation worse. The Russian legislation clearly showed the priority of Orthodoxy over other confessions, and the protection of those interests was taken up to the state level. This attitude greatly complicated Vatican-Russian relations. The Russian authorities treated the Roman Catholic clergy in the same way as bureaucrats. For the above reason, the papacy tried to show support for the traditional Catholic population, even if it could make bad effects on foreign policy interests. But neither diplomatic relations turned out to be common; there were several reasons for this. Russia was still trying to limit the interference of the Roman Curia in Russian domestic policy from the time of the Empress of Russia, Catherine II. At the same time, Russia feared that Poland would have a strong influence on the Roman Catholic clergy. Because of this, the Holy See has refused to fully restore both diplomatic and concordant relations, even though negotiations on both issues had been conducted several times.

The Russian aristocracy feared revolution and supported the Vatican’s idea of establishing a “Russian Catholic Church”. It should also be noted that before the end of the First World War, the Roman Church had normal relations with Tsarism. Pope Leo XIII (1878-1903) played a major role in beginning a new era in the history of the Roman Church. Leo XIII was involved in a complicated political game for almost 25 years in order to revive the “Divine Union”, the ideological leader of which would be the Pope. Russia should have played an important role in this union; The Pope

considered the Romanovs a reliable supporter in the struggle against the revolution in Europe and therefore sought to establish friendly relations with them. The pope offered the Russian emperor to restore diplomatic relations, which had been ended in 1867, as well as support the Catholic Church in Poland and the Balkans. And most importantly, the Pope who was a good diplomat always remembered the main goal - the creation of the Uniate Church. Leo XIII hoped that by the unification of the Orthodox and Catholic Churches, he would also bring Protestants back into the roots of Catholicism. For this purpose, the Pope held active negotiations with three Russian monarchs: Alexander II, Alexander III, and Nicholas II.

In March 1884, Leo XIII sent a letter to the Polish bishops urging them to cooperate with the Russian, German, and Austro-Hungarian authorities. The Pope was urging Russian Catholics to obey the local government. Authorities of St. Petersburg liked the pope's encyclical and diplomacy. After many years of negotiations, a Russian diplomatic mission was restored in the Holy See in 1894, which lasted for 23 years, until 1917 (until 1990, Russia no longer had official diplomatic relations with the Vatican). P.A. Izwolski was appointed Minister-Resident in the Vatican. In exchange for the restoration of official diplomatic relations almost thirty years later, the pope hoped to obtain the king's consent to the opening of a nunciature in St. Petersburg, but the death of Alexander III became the hindering factor to the pope's plans. Benedict XV, the successor of Leo XIII, tried to sort out relations with Tsarism, but his diplomatic activities did not bring significant results.

Thus, Leo XIII, despite active diplomacy, was unable to unite the Slavic world and Catholicism, nor did he make Russia an equal ally of the Holy See, or open a nunciature in St. Petersburg. The issue of creating the Uniate Church is still actively discussed in the frames of the foreign policy of the Vatican.

References:

- Adamov, E.** (1931). *Dplomatiya Vatikana v nachal'nuiyu epoxu imperializma*. M.-L. Sotsekgiz. [Vatican Diplomacy in the Early Era of Imperialism. M-L: Sotsekgiz].
- Andriyanova, O.** (2008). *Otnosheniya Rosii i Vatikana v konce XIX i nachale XX v. disertacia*. Sankt-peterburgskii gosudarstvenni universitet. [Relations

between Russia and the Vatican in the late 19 th and early 20 th centuries.
Thesis. Saint Petersburg State University].

- Breza, T.** (1960). *Bronzovie vrata. Rimski dnevnik*. Moskva: "labirint." [Roman diary. Moscow: "Labyrinth"].
- Daim, W.** (1967). *Der Vatikan und der Osten*. Wien : Europa Verlag. [The Vatican and the East". Vienna: Europa Verlag].
- Falkoni, C.** (1979). *I papi del ventesimo secolo*. Feltrinelli in Milano. [The popes of the twentieth century].
- Gergey, E.** (1996). *Istoriya papstva*. Moskva: "Respublika." [History of the Papacy. Moscow: "Republic"].
- Grigulevich, I.** (1978). *Papstvo. Vek XX*. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoi literaturi. [Papacy. Century XX. Moscow. Political Literature Publishing House].
- Lozinsky, S.** (1986). *Istoriya Papstva*. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoi literaturi. [History of the Papacy. Moscow: Political Literature Publishing House].
- Serova, O.** (2009). *Papa Lev XIII v ocenke rossiiskikh diplomatov*. *Voprosi istorii*. 12. [Pope Leo XIII in the assessment of Russian diplomats. Issues of history. 12].
- Sheiman, M.** (1958). *Vatikan i Rassia v period mezhdru fevralem I oktyabrem 1917 g*. Moskva: "Progress". [Vatican and Russia in the period between February and October 1917." Moscow: "Progress"].
- Winter, E.** (1950) *Russland und die slawishen Volker in der Diplomatie des Vatikans 1878- 1903*. Berlin: Akademie-Verlag. [Russia and the Slavic peoples in the diplomacy of the Vatican 1878-1903. Berlin: Akademie-Verlag].
- Winter, E.** (1960-1961). *Russland und das Papsstum*. Berlin. 2 Bände, Berlin: Akademie-Verlag. [Russia and the papacy. Berlin: Akademie-Verlag].
- Winter, E.** (1964). *Papstvo i Tsarizm*. Moskva: "Progress". [Papacy and Tsarism. Moscow: "Progress"].
- Winter, E.** (1977). *Politika Vatikana v otnoshenii sssr (1917-1968)*. Moskva: "Progress". [Vatican policy towards the USSR (1917-1968). Moscow: "Progress"].
- Zonova, T. V.** (2000). *Diplomatiya Vatikana v kontekste evolutsii evropeiskoi politicheskoi sistemi*. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoi literaturi. [Diplomacy of Vatican in the context of the evolution of the European political system. Moscow: Political Literature Publishing House].